

Criterion of Stability and Change in Sins and Shariah Crimes from the Perspective of the Holy Quran

Yaser Takfalah *

Assistant Professor, Department of Fiqh and Basics of Islamic Law, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

Seyyed Mohammad Hasan Momeni

Assistant Professor of Fiqh and Fundamentals of Islamic Law Department, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

Seyyed Mohammad Ali Amiri

Graduate, fourth level of Qom seminary, Qom, Iran

Abstract

From the point of view of the Holy Qur'an, a crime is doing an act or speech that God has forbidden and there is a prescribed punishment for it, or it is the abandonment of an act or speech that is considered obligatory and its abandonment is considered to be punishable.

To be guarded that all examples of crimes are under the two general headings of forbidden acts or obligatory abandonment or, in other words, disobeying God's commandments and prohibitions of God Almighty and it can be said that the one who disobeys these orders and prohibitions deserves the punishment that will befall him in this world or the hereafter.

One of the important points in this discussion is the issue of stability and change in crimes. Criminal acts such as oppression, theft, lying, adultery, usurpation, etc., which are considered in the Qur'an and Islamic traditions (Ahadith) under the headings of sin, rebellion, crime, etc., are they fixed and unchangeable? This means that in any era and time, these titles are observed as a sin and a criminal act, and

* Corresponding Author: y.takfallah@atu.ac.ir

How to Cite: Takfalah, Y., Momeni, S. M. H., Amiri, S. M. A. (2024). Criterion of Stability and Change in Sins and Shariah Crimes from the Perspective of the Holy Quran, *A Research Journal on Qur'anic Knowledge*, 14(55), 97-122. DOI: 10.22054/RJQK.2024.72346.2767

with the passage of time, the changes of age, habits, and customs have no role in it or it may be variable and have its own ruling in every situation and time? What is the criterion of stability and change in crimes?

In response, it should be said that there are two criteria for determining stability and change in crimes, each of which complements the other.

The first criterion for the stability and immutability of crime is its opposition to divine-human nature, Islamic orders and rulings are in harmony with the divine nature of man, which is created based on monotheistic tendency and man is the only being in this world who is dynamic, innovative and creative. He can be active in any way he wants and is not influenced by time and place requirements in such a way that he is deprived of his freedom. Human will is superior to everything. In other words, man often creates the requirements of his time, and it is not the case that time puts him under its control. On the other hand, Islam has laid down general laws, the principle of which does not find any difference due to the difference of complications, but has estimated their branches and details in such a way that it provides the interests of individuals and communities in different situations and cases and at the same time, that general law, the guarantor of the integrity of the monotheistic nature, which acts in order to protect it, is not abandoned, but in such a way that all the details revolve around the axis of the same law, such orders and prohibitions is the axis of fixed and constant human needs, which the difference and transformation of time and place do not cause a difference in them. On the other hand, in the Shariah of Islam, according to the real benefits and corruption, orders and prohibitions have been made, according to the teachings of the Qur'an and narrations, it is a natural religion. Therefore, the basis of religious laws has been divinely established in order to preserve and protect this divine nature. But the truth does not create an unmanageable bottleneck for human beings and human life. Rather, in the position of adapting to the social conditions and surrounding, environmental and temporal realities, special jurisprudential attention has been paid to the necessary requirements and requirements of these areas and the secondary titles as well as the necessities under the rule "necessities cause prohibitions to be lifted" have been carefully considered and in this way, specific examples of various requirements have been

covered over time in the form of secondary titles and mandatory necessities, and at the same time, the principle of naturalness of the rulings has also been preserved.

Another criterion is the survival and truth of the general sentence; the ruling is for the stability and non-change of criminal acts if the title of the first ruling is true. But if, for any reason, it is placed in the scope of secondary titles, in this case, either their criminality is unstable and changeable, and so-called, they lose their status as actuality, or at least the right to be impeached is removed from them, and in any environment and a situation has its own rule based on the title of secondary importance. It should be noted that some of the rules and prohibitions of the Shari'ah which are considered a sin and a crime to oppose them are related to the changing needs of human beings and habits, customs, contracts, environment, and also the states of people have an effect on their implementation. The criminality of this kind of action is not fixed and variable and it is different for different people and situations.

According to the mentioned points, we come to the conclusion, that one of the characteristics of the Qur'anic-narrative teachings is that they strictly pay attention to the basic and fixed needs of man, as described, and subordinate the changing needs to the fixed needs. He has known and this characteristic is a miracle that has been used in the legislative structure of this Hanif religion.

Social regulations and what has been imposed on us from the living environment are covers that cover our reality and fixed and unchangeable elements; the greatness and uniqueness of the legislative system at the level of the Holy Qur'an is that while stating the fixed and unchanging rules and regulations, it has taken the initiative to establish general laws and basic orders that any group in any time and place can find desirable subjects and the way to perfection. And get their happiness and what causes them loss and corruption at that particular point in time, and recognize their duty. The Holy Qur'an and authentic narrations have laid down orders and laws in general for the establishment of justice and the interests of individuals and society, and the fact that it does not have a fixed form is because the interests and corruptions change due to different circumstances and environmental requirements.

Keywords: Change, Stability, Crime, Primary Title, Secondary Title.

ثبات و تغییر در معاصی و جرائم شرعی از منظر قرآن کریم

یاسر تک‌فلاح *

استادیار گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

سید محمدحسن مؤمنی

استادیار گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

سید محمدعلی امیری

دانش آموخته سطح چهار حوزه علمیه قم، قم، ایران

چکیده

از نگاه قرآن کریم و روایات، نسبت به رفتارهای گوناگون بشری احکامی انشا گردیده که برخی از آنها الزام آور است و انجام آن رفتارها خواه از جنس فعل و خواه ترک فعل، به دلیل نقض و مخالفت با احکام الزامی مستوجب عقوبت و مجازات‌هایی گردیده است. ارتکاب رفتارهای مزبور که مخالفت و نقض احکام شرعی است در ادبیات دینی با عنوان گناه، معصیت و جرم دینی شناخته می‌شوند و هر گاه در قانون جرم انگاری شوند از منظر قانونی نیز جرم به حساب می‌آیند. یکی از مسائل مهم بررسی ثبات و تغییر پذیری معاصی شرعی، اعم از بخش جرم انگاری شده و غیر آن است. این پژوهش در صدد آن است که جرائم شرعی را از جهت ثبات و تغییر و ادله آن با روش توصیفی-تحلیلی مورد کنکاش و واکاوی قرار دهد. جرائم و گناهانی که اولاً با فطرت اولیه و مصالح انسان منافات داشته باشد و موجب ضرر و فساد و افساد در حیات دنیوی و اخروی وی گردد و ثانیاً به حکم اولی جرم شناخته شده باشند، همگی ثابتند و دچار تغییر و دگرگونی نمی‌شوند. در مقابل، آن دسته از معاصی که به نیازهای تغییرپذیر انسان مربوط باشد و عادت‌ها و آداب و رسوم و عوامل دیگر در آن موثر باشد، جزء جرائم متغیر و غیر ثابت قرار می‌گیرند. **کلیدواژه‌ها:** تغییر، ثبات، جرم، عنوان اولی، عنوان ثانوی.

۱. مقدمه

از نگاه قرآن کریم و روایات، انجام هر گونه فعلی است که قانون اسلام آن را حرام شمرده و بر آن کیفر مقرر داشته و یا ترک فعلی است که اسلام آن را واجب دانسته و ترکش را مستوجب کیفر تلقی نموده است و تحت دو عنوان کلی فعل حرام یا ترک واجب و یا به تعبیری عدم امتثال اوامر و نواهی خدای متعال قرار می‌گیرد و می‌توان گفت سرپیچی کننده از این اوامر و نواهی مستحق کیفری است که چه بسا افزون بر آخرت در دنیا نیز گریبان وی را خواهد گرفت. برخی معاصی شرعی را در صورتی که برایش در شریعت حد و تعزیری معین شده باشد در ادبیات دینی به عنوان جرم معرفی کرده‌اند (ر.ک؛ ابن فرّاء، ۱۴۱۴: ۲۸۹)، و برخی دیگر مطلق گناه را در ادبیات دینی به عنوان جرم خوانده‌اند (ر.ک؛ طبرسی، ۱۳۷۲، ج ۳: ۲۶۳). اما از نظر حقوقی فقط آن بخشی از معاصی که در سایه حمایت قانون جرم‌انگاری شده به عنوان جرم قانونی تعریف می‌شود.

دو تعریف مذکور در ادبیات دینی در قیاس به تعریف قانونی از جرم ما را در این پژوهش بر آن داشته که جرم در تعریف نخست دینی را عنوانی اخص، و در تعریف دوم دینی عنوانی اعم، و تعریف قانونی از جرم را عنوانی عام در نظر بگیریم و آنچه در این پژوهش بیشتر مورد نظر است جرم در ادبیات دینی و به طور خاص در ادبیات قرآن کریم است.

مسأله پیش رو آن است که از منظر اسلام و به طور خاص از نگاه قرآن کریم، معاصی شرعی که بسیاری از آنها مورد جرم‌انگاری قانونی نیز قرار گرفته‌اند، آیا ثابت و غیر قابل تغییر هستند؟ به این معنی که در هر عصر و زمان این عناوین تحقق یابد عنوان گناه و معصیت محقق شده است و گردش زمان، تحولات دوران، عادات و آداب و رسوم در آن نقشی ندارد؟! یا اینکه ممکن است متغیر بوده و در هر موقعیت و زمان، حکم مختص خود را داشته باشد و طبیعتاً اگر جرم‌انگاری قانونی نیز به تبع صدق عنوان معصیت صورت

گرفته باشد با تغییر عنوان از معصیت به عدم معصیت می توان فصل پایانی برای آن جرم انگاری در نظر گرفت و قانونگذار برای اصلاح قانون متقاعد کرد؟
در پاسخ به این مسأله ناگزیر از پاسخ به چند سوال فرعی هستیم از جمله اینکه: چه دلیلی برای ثبات جرائم (به طور خاص، جرم در ادبیات قرآنی)، وجود دارد؟ چه دلیلی برای تغییر جرائم وجود دارد؟

۱-۱. پیشینه پژوهش

بحث درباره ثبات و تغییر معاصی به خصوص آن بخشی که مورد جرم انگاری قانونی نیز واقع شده است چند وقتی است که در برخی محافل مطرح می شود؛ جلد نهم کتاب سلسله پژوهش های فقهی و حقوقی، با عنوان ثبات و تغییر در جرائم و مجازات ها با مطالعه تطبیقی به قلم آقای علی اشرف طهماسبی نیک، به چاپ رسیده است. نویسنده در عین حال که با دغدغه و نسبتاً ریشه ای به بحث ورود نموده و مباحث حقوق را بصورت تطبیقی ارائه نموده است اما متأسفانه ملاکی برای مسئله ثبات و تغییر جرائم ارائه ننموده است. معیار و ملاکی که بتوان جرائم را با آن سنجید و ثابت یا متغیر بودن آن را تشخیص داد. هر چند در فصل دوم از بخش اول کتاب، نسبت زمان و مکان با ثبات و تغییر احکام دین مورد بررسی تفصیلی قرار گرفته است اما باز هم در پایان نمی توان به ملاکی دست یافت که ثابت یا متغیر بودن جرائم را به وسیله آن تشخیص داد.

همچنین مقاله ای در شماره ۱۷ مطالعات راهبردی زنان به قلم آقای عبدالحکیم سلیمی با عنوان «تامل در حد و تعزیر جرائم با تکیه بر زمان و مکان» به چاپ رسیده است؛ نویسنده در این مقاله تمرکز خود را روی مجازات قرار داده و نقش زمان و مکان را در ثبات و تغییر آن ها بررسی نموده و اصلاً وارد بحث ثبات و تغییر در جرائم نشده است. مقاله ای «تبدیل ناپذیری حدود (مجازات های بدنی معین) در اسلام» نوشته آقای محمدعلی خادمی کوشا، چاپ شده در فصلنامه کاوشی نو در فقه، تابستان ۱۳۹۶، نیز به همین ترتیب می باشد و صرفاً تبدیل و تغییر در مجازات را بررسی نموده است و متعرض بحث جرائم نگردیده است. مضافاً بر آنچه ذکر شد، می توان به مقاله «ثبات و تغییر در احکام شرعی»

ثبات و تغییر در معاصی و جرائم شرعی از منظر قرآن کریم؛ تکفلاح و همکاران | ۱۰۳

نوشته آیت الله جعفر سبحانی که در شماره ۴۹ فصلنامه تخصصی فقه اهل بیت علیهم السلام به چاپ رسیده اشاره کرد که اگرچه معیاری در حوزه ثبات و تغییر ارائه کرده است لکن صرفاً مدعا و ذکر مصادیق بوده و ارائه استدلال دیده نمی‌شود و همچنین مقاله «بازپژوهی معنای تغییر احکام شرعی و عوامل موثر بر آن، نوشته آقایان محمدجواد سلیمان‌پور و مهدی حمیدی، در شماره دوم سال ۹۸ دو فصلنامه فقه و مبانی حقوق اسلامی به چاپ رسیده، به تبیین دقیق معنای «تغییر حکم» و تحلیل سازکارهای وقوع آن و آثار نامطلوب برداشت‌های نادرست از معنا و عوامل تغییر احکام پرداخته و اصلاً به مدعای ثبات یا تغییر و ادله آن‌ها نپرداخته، اشاره نمود.

۱-۲. روش پژوهش

این مقاله به روش توصیفی - تحلیلی، پس از مفهوم‌شناسی کامل مفردات عنوان خصوصاً جرم، استعمالات واژه جرم و مترادف‌های آن را در تعبیر قرآنی و روایی شناسایی و معنا شناسی نموده، سپس ادله‌ای که برای ثبات و یا تغییر جرائم ارائه شده، به همراه مواردی که به عنوان نمونه تغییر جرم وجود دارد بررسی و در آخر با جمع بندی ادله، سعی شده تا ملاک مناسبی برای شناسایی حوزه ثبات جرائم از حوزه تغییر جرائم بیابیم.

۲. مفهوم شناسی

۲-۱. ثبات

معنایی که برای ثبات و مشتقات آن اعم از ثبوت و ثابت در کتب لغت بیان شده است عبارت است از عدم تغییر، باقی و پایدار ماندن، استقرار و استمرار (ر.ک؛ طریحی، ۱۴۱۶، ج ۲: ۱۹۵ / فیومی، بی تا، ج ۲: ۸۰ / حمیری، ۱۴۲۰، ج ۲: ۸۱۲). گفته‌اند «ثبت بالمکان» یعنی «اقامتش در مکان معین استمرار یافت» (حسینی زبیدی، ۱۴۱۴، ج ۳: ۲۸).

از مواردی که این لغت در قرآن کریم به کار رفته است آیه شریفه «وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَتَثْبِيتًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ» (بقره: ۲۶۵) است ظاهراً مراد آنست که اموال خود را برای خشنودی خدا خرج میکنند و نفس خود را با ابتغاء

مرضاه خدا ثابت میکنند و با منت و اذیت بعدی، از ابتغاء مرضاه عدول نمیکنند. آیه در مقابل انفاق ریائی و انفاق اذیتی است؛ در این صورت، ابتغاء مرضاه الله مقابل ریا و تثبیت در مقابل منت و اذیت بعدی است و اثبات نفس در مرضات الله موجب عدم منت و اذیت است (ر.ک؛ قرشی، ۱۴۱۲، ج ۱: ۳۰۲) عنصر مشترک معانی مذکور، عدم تغییر و استقرار و استمرار است اگر چه متعلق این ثبات و عدم تغییر متفاوت باشد. ثبات همچنان که در تغییر نیز خواهیم گفت، در مصادر فقهی و اصولی، اصطلاحی خاص غیر از معنای لغوی آن ندارد و هر جا استعمال شده در همان معنای متبادر لغوی بوده است.

۲-۲. تغییر

ریشه غیر در باب تفعل و افتعال به معنای یکسانی به کار رفته که صرفاً نکته‌ی تعدی و لزوم، وجه تفاوت آنها است، معنای آنها چیزی جز قابلیت تحول، دگرگونی، تبدیل و عوض شدن در مقابل تغییر ناپذیری نیست (ر.ک؛ فیومی، بی تا، ج ۲: ۴۵۸/ ابن منظور، ۱۴۱۴، ج ۵: ۳۹).

در فقه لغت تغییر و تعیر استفاده‌های زیادی دارد که بازگشت همه آن استعمالات به همان معنای تحول و دگرگونی و عدم ثبوت و بقاء می‌باشد. برای مثال می‌توان به بحث تدلیس در معامله و عیوب موجب فسخ اشاره کرد؛ شهید ثانی در مسالک در خصوص حیوانی که با تدلیس فروخته شده و مشتری از شیر او استفاده کرده می‌نویسد: مشتری اگر حیوان را به صاحبش بر می‌گرداند باید شیر آن را نیز برگرداند و اگر برگرداندن شیر متعذر است باید قیمت آن را بدهد و مقصود از تعذر آن است که امکان بازگرداندن نباشد و اما اگر در ذات یا صفات متغیر شده مثل اینکه شیر تبدیل به پنیر گشته، در این صورت آیا باید بدل را بدهد یا ارزش آن را بپردازد؟ چند احتمال وجود دارد.... (ر.ک؛ شهید ثانی، ۱۴۱۳، ج ۳: ۲۹۳) بنابراین چه گفته شد معلوم شد تغییر و تعیر هم معنای اصطلاحی خاصی غیر از معنای لغوی شان ندارند و استعمالاتشان در فقه و اصول به همان معنای موضوع له لغوی شان است.

۲-۳. جرم

جرم از منظر لغت، مصدر ثلاثی مجرد از فعل «جَرَمَ» بوده و در معانی متعددی از جمله قطع کردن، ارتکاب جنایت (ر.ک؛ ابن منظور، ۱۴۱۴، ج ۱: ۴۱۲)، ذنب و گناه و معصیت (ر.ک؛ ابن منظور، ۱۴۱۴، ج ۱: ۴۷۱) استعمال شده است؛ معانی مذکور، خاستگاه واحد دارند و همه به نوعی به معنای قطع کردن بر می گردند چرا که باعث بریده شدن از خدای متعال می شوند (ر.ک؛ مصطفوی، ۱۳۶۰، ج ۲: ۷۷) و گفته شده گناه را بدان سبب جرم گویند که شخص را از سعادت و رحمت خدا قطع می کند (ر.ک؛ قرشی، ۱۴۱۲، ج ۲: ۲۷). از طرفی معانی مذکور مراتب مختلفی دارند اعم از اینکه برایشان عقوبت تعیین شده یا نشده باشد، به همین جهت جرم از نگاه لغت گستره وسیعی را در بر می گیرد.

برخی، جرم را چنین تعریف کرده اند: «والجرائم محظورات بالشرع زجر الله تعالی عنها بحد او تعذیر: جرائم امور ممنوع از طرف شرع است که خدای متعال با قرار دادن حد یا تعزیر از آن نهی فرموده است» (ماوردی، ۱۴۱۴: ۲۸۹)؛ این تعریف اخص از تعریف گناه است و به تعریف حقوقی جرم نزدیکتر است.

در ماده ۲ قانون مجازات عمومی ۱۳۵۲ و ماده ۲ مربوط به مجازات اسلامی سال ۱۳۶۱ آمده: «هر فعل یا ترک فعل که مطابق قانون، قابل مجازات یا مستلزم اقدامات تامینی و تربیتی باشد جرم محسوب می شود و هیچ امری را نمی توان جرم دانست مگر آن که به موجب قانون برای آن مجازات یا اقدامات تامینی یا تربیتی تعیین شده باشد». در قانون مجازات اسلامی ۱۳۷۰ ماده ۲ نیز آمده: «هر فعلی که در قانون برای آن مجازات تعیین شده باشد جرم محسوب می شود» ماده ۲ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ نیز جرم را شامل هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل دانسته که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است. فلذا می توان گفت این تعریف از جرم با تعریف ابن فرأ، نسبت عموم من وجه دارد چرا که اگرچه غالب فعل یا ترک فعل هایی که از نظر قانون مستلزم مجازات هستند، توسط شارع هم ممنوع گردیده و مستحق حد یا تعزیر شناخته شده است لکن هستند مواردی که

مشمول جرم شرعی بوده و در قانون جرم انگاری نشده‌اند مثل استمنا و همچنین مواردی که جرم شرعی نیست ولیکن قانون آن را جرم انگاری نموده است مثل حمل مواد مخدر. ریشه جرم و کلماتی که از آن مشتق می‌گردد ۶۶ مرتبه در قرآن کریم مورد استفاده قرار گرفته است. مرحوم طبرسی در مجمع البیان ذیل آیه هشتاد و نه از سوره هود، جرم به ضم جیم را به معنای گناه دانسته است (ر.ک؛ طبرسی، ۱۳۷۲، ج ۳: ۲۶۳). در روایات نیز جرم، مشتقات و مترادف‌هایش استعمالات زیادی دارد. چنانکه در کلام امیرالمؤمنین (علیه السلام) لفظ اجترام از ماده جرم به معنای انجام جرم به کار رفته است (ر.ک؛ شریف الرضی، ۱۳۷۹: ۱۳۲)، و علامه مجلسی و ابن ابی الحدید آن را همانند گناه و مانند جریمه معرفی می‌نمایند (ر.ک؛ ابن ابی الحدید، ۱۴۰۴، ج ۶: ۲۴۹ / مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۸۴: ۲۶۶).

۳. ادله ثبات جرم

کامل‌ترین دین نزد خدای متعال اسلام است (آل عمران: ۱۹) و تعالیم آن برای همه انسان‌ها در همه زمان‌ها تا روز قیامت وجود دارد و گذر زمان و شرایط دوران از تغییر دادن آن عاجزند. بالتبع اوامر و نواهی آن همیشه ثابت بوده و تخطی از آن معصیت و جرم به معنای اعم دینی (آنچنان که در مقدمه گذشت)، تلقی خواهد شد. برای اثبات این مدعا سه دلیل ارائه شده است.

۳-۱. فطرت واحد انسانی

قرآن کریم فطرت انسانی را بدون هیچ گونه تغییر و تبدیل معرفی می‌کند؛ «فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفاً فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ» (روم: ۳۰) برخی مفسرین در ذیل این آیه آورده‌اند: انسان به گونه‌ای آفریده شده که در درون ذات، پذیرای حق است و متمکن از قبول آن می‌باشد، به خوبی‌ها تمایل دارد و آنها را می‌پذیرد، از زشتی‌ها گریزان است به نحوی که اگر بر خلقت اولیه خود باقی بماند و مانعی در راه رسیدن آنها به حق ایجاد نشود طبیعتاً به حق و درک واقعیت خواهد رسید (ر.ک؛ بیضاوی، ۱۴۱۸، ج ۲: ۲۲۱).

کلمه فطرت در آیه شریفه منصوب به فعل محذوفی است که مفهوم آن «اغراء»^۱ است یعنی بگير فطرت الهی را و مواظب درونت باش. از اینکه خدای متعال در اینجا انسان را مکلف به اخذ فطرت کرده و در جای دیگر او را ملزم به اخذ کتاب آسمانی و دین الهی می کند، پیوستگی فطرت و تعلیمات دین آشکارتر می گردد. معنای اخذ دین خدا آن است که فطرتان را رها نکنید. دعوت به دین الهی به منزله ترغیب به فطرت است و اخذ دین، همان دریافت فطرت خداخواه و خداجوی آدمی است، چنان که اخذ فطرت و نگهداری از آن، همان دریافت اسلام و نگهداری از آن است (ر.ک؛ جوادی آملی، ۱۳۹۲، ج ۱۲: ۱۴۹). آیه فوق به روشنی بیان می دارد که دین و آیین مستفاد از قرآن و سنت در تمام ابعادش به همراه اوامر و نواهی به کار رفته در آن، ریشه در فطرت آدمی دارد و میان تکوین و تشریح رابطه ای هماهنگ برقرار است بدین نحو که ممکن نیست در کتاب و سنت، اوامر و نواهی باشد که در اعماق فطرت انسان ریشه نداشته باشد و همچنین ممکن نیست چیزی در اعماق وجود انسان باشد و کتاب و سنت با آن مخالفت کند؛ جمله «لا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ» و تعبیر «ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ» که پس از آن آمده، همگی تأکید مسئله فطری بودن قرآن و سنت و اوامر و نواهی آن و عدم امکان تغییر و تبدیل در این فطرت الهی است (ر.ک؛ مکارم شیرازی، ۱۳۷۱، ج ۱۶: ۴۱۸). پس با این حساب، قرآن و سنت، هر چیزی را به عنوان جرم و گناه و ارتکابشان را حرام معرفی نمود منطبق با سرشت و فطرت است و بشر با ذات اولیه خود، ناپسند بودن آن را در می یابد. به تعبیر دیگر ارتکاب آنچه را که شریعت جرم و گناه تلقی نموده، حرکت در خلاف جهت فطرت و موجب انسداد راه تکامل روح انسانی است و این امر به زمان خاص اختصاص ندارد و بنا بر فرمایش قرآن، زشتی آن غیر متغیر و ثابت است و گذشت دوران های تاریخی خللی به آن وارد نمی آورد.

۱. اغراء عبارت است از توجه دادن مخاطب بر امر محبوب جهت انجام آن، با نصب امر محبوب به فعل محذوف «الزم» و مانند آن؛ مانند «الوفاء» که وفاء امر محبوب و مفعول به برای فعل محذوف «الزام» است؛ تقدیر عبارت «الزم الوفاء» بوده است (ر.ک؛ عباس حسن، بی تا، ج ۴: ۱۲۹).

۲-۳. عدم اختصاص گناهان به شریعت خاص

آیاتی از قرآن کریم، اختصاص گناه و جرم به شریعتی خاص را نفی می‌کنند و دلالت بر این دارند که آنچه در ادیان گذشته جرم بوده در اسلام و تا روز قیامت باقی خواهد بود. «شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ» (شوری: ۱۳).

اصل دین حق در تمام شرایع از آدم تا خاتم، یکی است و عقائد تمام شرائع، دعوت به توحید و صفات الهیه و عدل و اعتقاد به نبوت تمام انبیاء و رسل و امامت تمام اوصیاء و خلفاء انبیاء و معاد و خصوصیات آن می‌باشد. توصیه به اخلاق حمیده و وجوب احکام شرعیه مثل نماز و روزه و نیز حرمت قبائح و زشتی‌هایی مثل زنا، لواط، غیبت و تهمت هم بین همه ادیان مشترک بوده است (ر.ک؛ طیب، ۱۳۶۹، ج ۱۱: ۴۶۴).

شیخ طوسی در تفسیر این آیه می‌فرماید: توصیه خداوند متعال به حضرت نوح و پیغمبر خاتم و ابراهیم و موسی و عیسی (علیهم السلام) عبارت است از عبادت خدا و شکر نعمت‌های او و اطاعت حضرت در تمام واجبات و اجتناب هر زشتی و ناپسندی و انجام هر چیزی که به تمسک بر این اصول می‌انجامد و مانع از اختلاف بین شرائع می‌باشد (ر.ک؛ طوسی، بی تا، ج ۹: ۱۴۹ / مغنیة، ۱۴۲۴، ج ۶: ۵۱۵). صاحب المیزان هم از این آیه استفاده می‌کند که اصول شرائع و احکام اسلام، همه از فطریاتی سرچشمه می‌گیرد که ابراهیم (علیه السلام) به زبان تشریح بیان کرده و هر عملی که موافق فطرت بود مورد امر و هر عملی که مخالف فطرت بود مورد نهی قرار داده است (ر.ک؛ طباطبائی، ۱۳۹۰، ج ۱۸: ۲۹).

بنابر آنچه گفته شد، زشتی‌ها، پلیدی‌ها، صفات نکوهیده مثل ظلم و فحشاء و دیگر محرّمات، نشأت گرفته از فطرت اولیه آدمی است که باعث تنفر وی از آن‌ها می‌شود، ادیان الهی موارد مذکور را حرام و جرم دانسته و اختصاص به دین و آیین خاصی ندارند. البته باید توجه داشت هر یک از شرائع، افزون بر اصولی که گفته شد، فروعاتی مختص به خود دارند که چه بسا با یکدیگر در آن‌ها اختلاف داشته باشند.

۳-۳. اطلاق ادله

اغلب احکام یا موضوعاتی که از شریعت استخراج می‌شود، توسط ادله نقلی مشخص می‌شوند؛ نصوصی که به اقتضای دلالت لفظی خود این کار را انجام می‌دهند. آنچه از این ادله فهمیده می‌شود این است که مودای خود اعم از حکم یا موضوع را برای تمام زمان‌ها و به تعبیری مادامی که اسلام باقی است ثابت می‌نمایند. به عبارت فنی، ادله احکام، دارای اطلاق و محتوای ثابت و همیشگی هستند مگر اینکه نسخ شده و تغییر پیدا کنند. بدین ترتیب جرائم و گناهان مستفاد از نصوص همچون ظلم و فحشاء، آزار و اذیت مردم، زنا، لواط، قتل، سرقت و ... جرائمی ثابت در تمام اعصار و ازمنه هستند و دچار تغییر نمی‌شوند. روایات معتبر و متعددی وجود دارد که اطلاق مذکور را تأیید می‌نمایند که به چند نمونه از آن‌ها در ذیل می‌پردازیم: زراره در روایت معروف از امام صادق (علیه السلام) نقل می‌کند که حضرت فرمود: «حَلَّالٌ مُحَمَّدٌ حَلَّالٌ أَبَدًا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَ حَرَامٌ أَبَدًا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، لَأَيُّكُونُ غَيْرُهُ وَ لَأَيُّجِيءُ غَيْرُهُ» (کلینی، ۱۴۲۹، ج ۱: ۱۴۸). مطابق این روایت تمام آنچه نبی مکرم (صلی الله علیه و آله) به عنوان حلال یا حرام آورده، ثابت و غیر قابل تبدیل و تغییر است، و این ثبات تا روز قیامت باقی خواهد بود. مرحوم کاشف الغطاء این اخبار را متواتر معنوی معرفی می‌کنند (ر.ک؛ کاشف الغطاء، ۱۴۲۲، ج ۱: ۱۹۰).

همچنین محدث بحرانی در ذیل این روایت می‌گوید: روایات مستفیضه دال بر عدم اختصاص احکام کتاب و سنت به زمانی خاص است و محلات و محرمات اسلام تا روز قیامت چنین خواهد ماند؛ از طرفی خطابات قرآن و سنت عمومیت دارند و موجودین اعم از حاضر و غائب و همچنین معدومین که بعداً به وجود می‌آیند مشمول این خطابات خواهند بود (ر.ک؛ بحرانی، ۱۴۰۵، ج ۹: ۴۰۳).

در روایت دیگری امام صادق (علیه السلام) در بیان تشریح حکم جهاد فرموده: احکام الهی از جمله جهاد نسبت به انسان‌های اولین و آخرین یکسان است و همگی در انجام فرائض جهاد با وجود شرائط، مساوی می‌باشند مگر علت خاصی وجود داشته باشد؛ ایشان نسبت به انجام واجبات و ارتکاب معاصی، سؤال می‌شوند و باید پاسخگو باشند (ر.ک؛

کلینی، ۱۴۲۹، ج ۹: ۳۸۸). همچنین شیخ طوسی در امالی نقل می‌کند شخصی از امام رضا (علیه السلام) سوال کرد چرا قرآن همیشه تازه است و مندرس نمی‌شود؟ حضرت در پاسخ فرمود: زیرا برای قومی خاص و زمانی معین نازل نشده، بلکه در هر زمان، جدید و نزد هر قومی تا روز قیامت، تازه و با طراوت است (ر.ک؛ طوسی، ۱۴۱۴: ۵۸۰).

۴. چالش‌های فراروی نظریه ثبات جرم

نظریه ثبات جرم با چالش‌هایی روبه‌رو است که باید مورد کنکاش قرار بگیرند.

۴-۱. چالش نخست، گذر زمان و تحولات عصری

از جمله اموری که نظریه ثبات جرم را در ذهن کم‌رنگ می‌کند و به عنوان چالشی فراروی این نظریه گرایش به تغییر را تقویت می‌نماید، قرار گرفتن ما در بعد زمان است که اقتضای حرکت و تغییر و تحولات عصری را در بر دارد. آنچه باید به آن توجه داشت این است که آیا هر آنچه در بعد زمان قرار گرفته دچار تغییر و تحول می‌شود یا صرفاً برخی پدیده‌ها این گونه هستند. این که پدیده‌های نو و جدید هر زمان را باید پذیرفت و به آن اطلاق تجدد و ترقی و پیشرفت نمود امر غلطی است چرا که پدیده‌های هر زمان دو قسمند و همانقدر که محتمل است ناشی از یک ترقی و پیشرفت باشند، احتمال نشأت آن‌ها از انحراف هم وجود دارد. پس صرف قدیمی یا جدید بودن، دلیل بر پذیرش نخواهد بود (مطهری، ۱۴۲۰، ج ۲۱: ۱۳۹). بدیهی است که به جهت گذشت بالغ بر چهارده قرن از نزول آیه شریفه: «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ» (نحل: ۹۰) نمی‌توان گفت زمان عدالت و نیکی به هم نوع گذشته و قابل عمل نیست. بلکه گذر زمان بیش از پیش قوت این موضوعات و مشابه‌های آنها را می‌رساند.

وقتی شناخت بسیاری از جرائم به وسیله متون دینی صورت می‌گیرد، آنچه باید مورد بحث واقع شود تاثیر زمان بر مقولات دینی است. اگر این تاثیر را، تطبیق دین با پدیده‌های جدید معنا کنیم بدان معناست که سعی کنیم با تاویل آیات و روایات، دین را با آن پدیده منطبق سازیم تا از تعارض ظاهری آن‌ها جلوگیری شود. این کار، خاضع ساختن هویت و

ثبات و تغییر در معاصی و جرائم شرعی از منظر قرآن کریم؛ تکفلاح و همکاران | ۱۱۱

حقیقت احکام اسلامی در برابر تحولات اجتماعی است که از قرن نوزدهم رواج پیدا کرد (ر.ک؛ جناتی، ۱۳۷۲: ۲۳).

شهید صدر این نوع واقع نگری را، خطر معرفی می کند. یعنی پژوهشگر، آگاهانه یا بدون تنبّه و توجه، نصوص را تأویل برده و آن‌ها را به گونه‌ای بفهمد که واقعیت‌های فاسد و ضرورت‌های پنداری تجویز می کند. مانند برخی از متفکران اسلامی که تسلیم واقعیت‌های اجتماعی بوده و تلاش می کردند دین را تابع واقعیت‌ها سازند، به جای اینکه بیندیشند چگونه می شود واقع را بر اساس نصوص تغییر داد. مطابق این نظریه، ایشان دلیل حرمت ربا و سود را تأویل برده و گفتند اسلام سود چند برابری که از مرز معقول گذر می کند را حرام کرده و سودهای متعارف مشکلی ندارند (ر.ک؛ صدر، ۱۴۱۷: ۴۰۴). در عین حال که مسائل نوظهور را در عصر حاضر مورد توجه قرار می دهیم و درصدد جواب گویی صحیح به آن‌ها بر می آییم، اما این به معنای پذیرش تغییر در مسائل حقوقی مربوط به آن‌ها از قبیل غصب، ضمان، وکالت، آزار و اذیت مردم، نکاح و... نخواهد بود. چرا که انسان‌ها تمایلات مشترکی دارند که با اختلاف ازمنه و امکان، قابل تغییر و تبدیل نیست بلکه از عمق ذات آن‌ها نشأت گرفته است، همچنین حقایق و قوانین ثابتی در عالم وجود دارد که بدون تغییر باقی خواهد بود.

۴-۲. چالش دوم، تغییر شرایط موضوعی و تبدیل عنوان

تغییر شرایط موضوعی و تبدل عنوان ممکن است به عنوان شبهه نظریه ثبات جرم را به چالش بکشد. اما باید دانست که اسلام دین مطابق با شرایط زمان است و بر آموزه‌های آن اگرچه بالغ بر ۱۴۰۰ سال می گذرد اما به نحوی انشاء گردیده که مقتضیات هر زمان و شرایط هر دوره هم در آن لحاظ می گردد. لذا توقع بی جایی نیست برخی جرائم و گناهان در طول زمان دچار تغییر شده و به دلیل تغییر شرایط موضوعی و تبدیل موضوع از عنوانی به عنوان دیگر، حکم سابق بر آن‌ها جاری نباشد. مثلاً حرمت فروش چراغ‌های پی سوز وقتی با پیشرفت علوم و خارج شدن این چراغ‌ها از گردونه افاده و استفاده و برون رفتن از نیازهای بشری، به حکم لزوم تبدیل به امور مناسب وقف، با فروش و تبدیل به چراغ‌های

برقی تغییر می یابد. علاوه بر تغییر شرائط موضوعی و تبدیل موضوع از عنوانی به عنوان دیگر مسأله تقدیم اهم و قواعد باب تزاحم نیز در خصوص بحث مورد نظر به عنوان یکی از معیارهای مهم، اثرگذار است. این معنی می تواند در تغییر شرائط جرم انگاری به تخلف نیز دیده شود، چنانکه ایجاد ضرر و آسیب به اموال دیگری حتی به صورت سهوی از مصادیق جرم مدنی است، اگر چه در حالت سهو جرم کیفری قلمداد نمی شود، اما همین آسیب و ایجاد ضرر در حوادث رانندگی از وضعیت جرم انگاری در تخلفات راهنمایی و رانندگی شناسائی شده است.

۳-۴. چالش سوم، تزاحمات و لزوم تقدیم اهم

چالش سوم مسأله تزاحم و ضرورت تقدیم اهم بر مهم است که نظریه ثبات رانسبت به حکم مهم مورد تردید قرار می دهد. اما این چالش نیز با شناخت دقیق از قواعد باب تزاحم بر طرف می گردد. فقها در جواز، بلکه در لزوم اینکه در مقام تزاحم، مصلحت کوچکتر در مقام عمل و امثال وظائف و تکالیف، فدای مصلحت بزرگتر و اقوی شود متفقند؛ یعنی اگر دو واجب یا دو حرام در مقام عمل تزاحم کنند به نحوی که جمع بین آنها ممکن نباشد، مکلف لاجرم باید یکی را انتخاب نماید، ناگزیر باید موردی را برگزیند که مصلحت بیشتر در واجبات و مفسده کمتر در محرمات را دارا باشد (ر.ک؛ حلی، ۱۴۱۲، ج ۲: ۳۵۷/آملی، ۱۳۸۰، ج ۷: ۱۹۸). در موارد ذکر شده مکلف باید واجب اهم را امثال و حرام اهم را ترک نماید.

باب تزاحم، همچون مسائل فردی، در مسائل اجتماعی هم موارد بسیاری دارد، چرا که تقابل مصلحت های جامعه مانند تقابل مصلحت های فردی است و تعارض مصالح و تقدیم مصلحت اقوی موجب زوال فعلیت احکام اولیه ای گشته که در برابر تکلیف متوجه عنوان ثانوی از اهمیت کمتری برخوردار است و مواخذه ترک عنوان مهم را از عهده مکلف بر می دارد؛ مثلاً تصرف در اموال مردم بی رضایت آنها حرام است؛ حال اگر مصلحت ضروری الزامی برای صیانت از نظم و امنیت جامعه، ضرورت احداث خیابانی را اقتضا کند و راه حل جایگزینی برای آن نباشد، هر چند این احداث منجر به تخریب اموال

ثبات و تغییر در معاصی و جرائم شرعی از منظر قرآن کریم؛ تکفلاح و همکاران | ۱۱۳

شخصی عده‌ای باشد بعید نیست بعد از جبران واقعی ضررهای متوجه به این اشخاص، به جواز تخریب آن اموال و احداث خیابان قائل شد. با این حساب تصرفی که ابتدائاً حرام بوده و در صورت اقدام دولت قطعاً به عنوان معصیت تجاوز به حقوق و اموال مردم مستحق عقوبت الهی محسوب می‌شده با عروض مصلحت ضروری و ضرورت الزامی غیر قابل جایگزینی اقوی در احداث خیابان برای صیانت از نیاز ضروری همگانی، مجاز و مشروع شمرده شد. در این مثال و موارد مشابه آن حکم اولیه حرمت به دلیل عروض ضرورت الزامی غیر قابل جایگزینی، از فعلیت زائل شده و لزوم احداث خیابان بر آن مقدم می‌گردد و آنچه - تصرف در اموال شخصی مردم - قبل از بروز مصلحت الزامی غیر قابل جایگزینی، جرم قانونی و معصیت شرعی نکوهیده بود، مباح و احیاناً محبوب شمرده می‌شود.

۵. معیار ثبات و تغییر در معاصی و جرائم

از دیدگاه اسلام و به طور خاص بنابر آیات قرآنی مثل آیه ۲۰۵ بقره و ۳۲ مائده، اعمالی که برخلاف فطرت اولیه و الهی انسان و موجب فساد و افساد و ضرر و زیان برای جامعه و فرد باشد و تحت عناوینی چون ظلم، و فساد و فحشاء، مانند زنا، سرقت، آزار به دیگران و... قرار می‌گیرد، گناه و جرم شرعی است و ما دامی که عناوین عام مزبور مثل ظلم و فساد و نظائر بر آنها صادق باشد جرم شرعی و معصیت بودن آنها ثابت و لایتغیر است؛ سؤالی که در این خصوص مطرح است اینکه حوزه ثبات در جرائم کجاست؟ آیا این حکم، تمام گناهان را شامل می‌شود؟ آیا معیار روشنی در این زمینه وجود دارد؟ در پاسخ به این سؤال باید گفت برای تشخیص ثبات و تغییر در جرائم، دو معیار وجود دارد که هر کدام مکمل دیگری است و در عرض یکدیگر می‌باشند.

اولین معیار برای ثبات و عدم تغییر جرم، مخالفت آن با فطرت الهی - انسانی است؛ دستورات و احکام اسلامی با فطرت الهی انسان که بر اساس گرایش توحیدی آفریده شده است همسویی و هماهنگی دارد و انسان در این عالم یگانه موجودی است که پویا، مبتکر و خلاق است، او می‌تواند به هر نحو که بخواهد، فعالیت داشته باشد و بدین گونه نیست

که تحت تأثیر مقتضیات زمانی و مکانی قرار گیرد بطوریکه اختیار از او سلب شود؛ اراده و خواست انسان، برتر از همه چیز است. به گفتار دیگر، انسان غالباً مقتضیات زمان خود را ایجاد می‌کند و این چنین نیست که زمانه او را تحت سلطه خود قرار دهد. از طرفی، اسلام قوانین کلی که اصل آن به اختلاف عوارض، هیچ‌گونه اختلافی پیدا نمی‌کند، وضع کرده اما فروع و تفصیل آنها را به گونه‌ای برآورد نموده که مصالح افراد و جوامع را در حالات و موارد مختلف تأمین می‌نماید و در عین حال آن قانون کلی ضامن سلامت فطرت توحیدی که در جهت صیانت از آن عمل می‌کند کنار گذاشته نمی‌شود، بلکه به گونه‌ای است که تمام تفصیلات و جزئیات بر محور همان قانون در گردش است، اینگونه اوامر و نواهی بر محور نیازهای ثابت و همیشگی انسان است که تفاوت و دگرگونی زمان و مکان، موجب تفاوت در آنها نمی‌شود. از سوی دیگر، در شرع مبین اسلام بر طبق مصالح و مفاسد واقعی، امر و نهی صورت گرفته است، بدین معنی که بر طبق مبنا و ادله متقنی که مشهور اصولیین امامیه بر آن تأکید دارند هر آنچه در اسلام به آن امر شده، دارای مصلحت است و هر چه مورد نهی قرار گرفته است دارای مفسده می‌باشد. به بیان دیگر بر اساس آموزه‌های دینی اسلام، دین فطری است. پس اصل و اساس قوانین دینی در جهت حفظ و صیانت از این فطرت الهی وضع الهی یافته است. اما حقیقت موجب تنگنای غیر قابل مدیریت برای بشر و زندگی بشری ایجاد نمی‌کند. بلکه در مقام تطبیق با شرائط اجتماعی و واقعیات پیرامونی و محیطی و زمانی به الزامات و اقتضات ضروری این ساحت‌ها توجه ویژه فقهی شده و عناوین ثانوی و همچنین ضرورت‌ها ذیل قاعده «الضرورات تبیح المحذورات» به دقت مورد توجه قرار گرفته و به این شیوه مصادیق خاص از اقتضات گوناگون در طول زمان در قالب عناوین ثانوی و ضرورت‌های الزامی پوشش داده شده است و در عین حال بر اصل و اساس فطری بودن احکام نیز تحفظ شده است.

معیار دومی که وجود دارد، بقاء و صدق حکم کلی می‌باشد؛ حکم به ثبات و عدم تغییر افعال مجرمانه در صورتی است که عنوان حکم اولی بر آن صادق باشد ولی چنانچه به هر دلیل، حکم اولی بر افعال مجرمانه انسان صادق نباشد و در دائره عناوین

ثبات و تغییر در معاصی و جرائم شرعی از منظر قرآن کریم؛ تکفلاح و همکاران | ۱۱۵

ثانویه قرار گیرد، در این صورت یا مجرمانه بودن آنها غیر ثابت و متغیر و به اصطلاح از مقام فعلیت زائل می‌گردد و یا دست کم استحقاق مؤاخذه از آنها برداشته می‌شود و در هر محیط و موقعیتی، بر اساس عنوان اهم ثانوی حکم مخصوص به خود را دارد؛ عناوینی مانند ضرر، حرج، تعسر، تعدر، جهل، اکراه و اضطرار که می‌توان آنها را عناوین ثانویه نامید، اموری هستند که می‌توانند تغییرات زیادی را نسبت به احکام و نواهی جزئیة ایجاد نموده و منشأ نفی فعلیت آنها یا نفی استحقاق عقوبت بر آنها تا زمان بقای آن عناوین ثانوی شوند. باید توجه داشت که بعضی از احکام و نواهی شرعی که مخالفت با آنها گناه و جرم محسوب می‌گردد مربوط به نیازهای تغییر پذیر انسان بوده و عادات، رسوم، قراردادهای، محیط و نیز حالات افراد در انجام آن تأثیر دارد، مجرمانه بودن این قسم از افعال غیر ثابت و متغیر است و نسبت به افراد و ازمنه مختلف، متفاوت می‌باشد.

با توجه ویژه به آنچه ذکر شد به خصوص در پایان بخش معیار نخست به این نتیجه می‌رسیم که از ویژگی‌های آیین مقدس اسلام این است که نیازهای اصلی و ثابت انسان را، به شرحی که توضیح داده شد، اکیداً مورد توجه قرار داده و حاجت‌ها و نیازهای متغیر را تابع نیازهای ثابت دانسته است و این ویژگی به سهم خود، اعجازی است که در ساختار قانون‌گذاری این دین حنیف به کار رفته است.

مقررات اجتماعی و آنچه از محیط زندگانی بر ما عارض شده به منزله پوشش‌هایی هستند که واقعیت و عناصر ثابت و غیر قابل تغییر ما را پوشانده‌اند؛ عظمت و ویژگی سیستم قانون‌گذاری اسلام در این است که ضمن بیان احکام و نواهی ثابت و لایتنغیر، مبادرت به وضع قوانین کلی و دستورهای بنیادین نموده که هر گروهی در هر زمان و مکانی که باشند، می‌توانند موضوعات مطلوب و راه کمال و سعادت خود و آنچه موجب ضرر و زیان و فساد آنها در آن مقطع زمانی خاص می‌گردد، را از آن به دست آورند و وظیفه خود را تشخیص دهند، بدین معنی که برخی از دستورات اسلام، به گونه‌ای نیست که ساختار و شکل ثابت و واحدی داشته باشد که مکلف در موارد مختلف و حالات متضاد مجبور باشد از همان شکل و ساختار واحد تبعیت نماید و راه دیگری نداشته باشد. به عبارت

دیگر، اسلام اوامر و نواهی و بطور کلی قوانین را برای برقراری عدالت و مصالح فرد و جامعه وضع نموده است و اینکه شکل ثابتی ندارد، بدان جهت است که مصالح و مفاسد به اختلاف احوال و اطوار و مقتضیات محیطی و ازمنه گوناگون تغییر می‌یابد. مثلاً رعایت شرائط تقیه در محیط تقیه و همچنین رعایت ضرورت عسر و حرج در شرائط سخت این دو عنوان ثانوی از جمله مثال‌های این بحث است.

بحث و نتیجه‌گیری

ادله متعددی برای ثابت بودن جرائم و راه نداشتن تغییر و تحول در آنها وجود دارد؛ اولین دلیل، انحصار صلاحیت زمان و مکان برای تغییر و تحول در امور مادی و جسمی است و اینگونه نیست که زمان و مکان، قابلیت تغییر دادن اموری که با ذات انسانی مرتبط است را داشته باشد. دلیل دیگر اینکه فطرت انسانی، امری واحد و مشترک بین نوع انسان است و به شهادت آیات قرآن، گذر زمان این فطرت دگرگون نمی‌سازد. مضافاً اینکه اوامر و نواهی شارع، به صورت مطلق صادر شده و اختصاص به زمانی خاص ندارند. در مقابل دلایلی هم برای تغییر در برخی جرائم شرعی ارائه شده است، از جمله اینکه مراعات احکام باب تزاحم مستلزم کنار گذاشتن برخی احکام الزام آور خواهد بود و این عین تغییر است. در زمینه تغییر جرائم مصادیق متعددی وجود دارد از جمله حرمت اکل گوشت حمار اهلی و همچنین حرمت فروش سلاح به دشمنان اسلام. جمع بندی تمام استدلال‌ات مطرح شده ما را به این می‌رساند که اعمال مجرمانه‌ای که بر خلاف فطرت و نیازهای ثابت و همیشگی است و انسان به حسب طبع اولیه از آنها متنفر و انجام آنها را نکوهیده می‌داند و موجب فساد و ضرر و زیان بر فرد و جامعه خواهد شد، اگر حکم اولی بر آن صادق باشد مانند قتل، سرقت، غضب اموال مردم، آزار به دیگران، تزییع حقوق غیر و...، جرم بودن آنها ثابت و لایتغیر است و اختصاص به فرد خاص و زمان معینی ندارد. در مقابل، اعمال مجرمانه‌ای از انسان صادر می‌شود که به مقتضای حالات، عادات، قوانین موضوعه و رسوم و قراردادهای و نیز محیط‌های مختلفی که آن اعمال در آنجا انجام می‌شود، متغیر است و چه بسا در هر موقعیت واکنش مخصوص به خود را داشته باشد و به‌طور کلی

ثبات و تغییر در معاصی و جرائم شرعی از منظر قرآن کریم؛ تکفلاح و همکاران | ۱۱۷

مربوط به نیازهای تغییرپذیر انسان می باشد و ابزارهای قانونگذاری متغیر، پاسخ گوی آنها است، مجرمانه بودن این قبیل افعال، غیر ثابت و متغیر است.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

ORCID

Yaser Takfalah

 <https://orcid.org/0002-0002-2731-7185>

Seyyed Mohammad

 <https://orcid.org/0000-0002-2337-3331>

Hasan Momeni

Seyed Mohammad Ali

 <https://orcid.org/0002-0002-3222-2957>

Amiri

منابع

قرآن کریم

- شریف الرضی، محمد بن حسین. (۱۳۷۹). نهج البلاغه (ترجمه دشتی). چاپ اول. قم: مشهور.
- _____ . (۱۴۱۴). نهج البلاغه (للسبحة صالح). چاپ اول. قم: هجرت.
- آملی، میرزا محمد تقی. (۱۳۸۰). مصباح الهدی فی شرح العروة الوثقی. چاپ اول. تهران: مولف.
- ابن ابی الحدید، عبد الحمید بن هبة الله. (۱۴۰۴). شرح نهج البلاغه لابن ابی الحدید. چاپ اول. قم: مکتبه آیت الله المرعشی النجفی.
- ابن ابی حاتم، عبد الرحمن بن محمد. (۱۴۱۹). تفسیر القرآن العظیم. چاپ سوم. ریاض: مکتبه نزار مصطفی الباز.
- ابن کثیر، اسماعیل بن عمر. (۱۴۱۹). تفسیر القرآن العظیم. چاپ اول. بیروت: دار الکتب العلمیه.
- ابن منظور، محمد بن مکرم. (۱۴۱۴). لسان العرب. چاپ سوم. بیروت: دار الفکر للطباعة و النشر و التوزیع - دار صادر.
- بحرانی، یوسف بن احمد. (۱۴۰۵). الحدائق الناضره فی احکام العترة الطاهره. چاپ اول. قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- بیضاوی، عبدالله بن عمر. (۱۴۱۸). انوار التنزیل و اسرار التأویل. چاپ اول. بیروت: دار احیاء التراث العربی.
- جوادی آملی، عبدالله. (۱۳۹۲). تفسیر موضوعی قرآن کریم. چاپ هفتم. قم: نشر اسراء.
- جناتی، محمد ابراهیم. (۱۳۷۲). «نقش زمان و مکان در اجتهاد». مجله کیهان اندیشه. مهر و آبان. ش ۵۰.
- حسن، عباس. (بی تا). النحو الوافی. چاپ سوم. مصر: دارالمعارف.
- حسینی زبیدی، سید مرتضی. (۱۴۱۴). تاج العروس من جواهر القاموس. چاپ اول. بیروت: دار الفکر للطباعة و النشر و التوزیع.
- حلی، حسن بن یوسف. (۱۴۱۲). منتهی المطلب فی تحقیق المذهب. مشهد: مجمع البحوث الاسلامیه.
- حمیری، نشوان بن سعید. (۱۴۲۰). شمس العلوم و دواء کلام العرب من الکلام. چاپ اول. بیروت: دار الفکر المعاصر.

ثبات و تغییر در معاصی و جرائم شرعی از منظر قرآن کریم؛ تکفلاح و همکاران | ۱۱۹

خمینی، سیدروح الله. (۱۴۱۵). *المکاسب المحرمه*. چاپ اول. قم: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.

رضائی، محمدعلی. (۱۳۷۵). «دیدگاه‌ها درباره تاثیر عنصر زمان و مکان بر اجتهاد». *مجله حضور*. بهار. ش ۱۵.

زحیلی، وهبه. (۱۴۱۱). *التفسیر المنیر فی العقیده و الشریعہ و المنهج*. چاپ دوم. دمشق: دارالفکر. صدر، سیدمحمدباقر. (۱۴۱۷). *اقتصادنا*. چاپ اول. قم: دفتر تبلیغات اسلامی. شعبه خراسان. طباطبائی، محمدحسین. (۱۳۹۰). *المیزان فی تفسیر القرآن*. چاپ دوم. بیروت: موسسه الاعلمی للمطبوعات.

طبرسی، فضل بن حسن. (۱۳۷۲). *مجمع البیان فی تفسیر القرآن*. چاپ سوم. تهران: ناصر خسرو. طریحی. فخرالدین. (۱۴۱۶). *مجمع البحرین*. چاپ سوم. تهران: کتاب فروشی مرتضوی. طوسی. محمدبن حسن. (۱۴۱۴). *الامالی*. چاپ اول. قم: دارالثقافه. طوسی، محمدبن حسن. (بی تا). *التیان فی تفسیر القرآن*. چاپ اول. بیروت: دار احیاء تراث العربی. طبیب. عبدالحسین. (۱۳۶۹). *اطیب البیان فی تفسیر القرآن*. چاپ دوم. تهران: نشر اسلام. عاملی (شهید ثانی)، زین الدین بن علی. (۱۴۱۳). *مسالك الافهام الی تنقیح شرائع الاسلام*. چاپ اول. قم: موسسه معارف اسلامی.

فیومی. احمدبن محمد مقری. (بی تا). *المصباح المنیر فی غریب الشرح الکبیر للرافعی*. چاپ اول. قم: منشورات دار الرضی.

قرشی، سیدعلی اکبر. (۱۴۱۲). *قاموس قرآن*. چاپ ششم. تهران: دارالکتب الاسلامیه. کاشف الغطاء، جعفر بن خضر. (۱۴۲۲). *کشف الغطاء عن مبهمات الشریعہ الغراء*. چاپ اول. قم: انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.

کلینی، محمدبن یعقوب. (۱۳۶۹). *اصول الکافی (ترجمه مصطفوی)*. چاپ اول. تهران: کتابفروشی علمیه اسلامیة.

_____ (۱۴۲۹). *الکافی*. چاپ اول. قم: دارالحديث.

مازندرانی، محمدصالح بن احمد. (۱۳۸۲). *شرح الکافی - الاصول و الروضه*. چاپ اول. تهران: المكتبة الاسلامیه.

ماوردی، ابوالحسن علی بن محمد. (۱۴۱۴). *الاحکام السلطانیة*. بیروت: دارالفکر.

مجلسی، محمدباقر. (۱۴۰۳). *بحار الانوار الجامعه لدرر الاخبار*. چاپ دوم. بیروت: دار احیاء التراث العربی.

مصطفوی، حسن. (۱۳۶۰). *التحقیق فی کلمات القرآن الکریم*. تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب.

مطهری، مرتضی. (۱۴۲۰). *مجموعه آثار استاد شهید مطهری*. چاپ نهم. تهران: قم: صدرا.

مغنیه، محمدجواد. (۱۴۲۴). *التفسیر الکاشف*. چاپ اول. قم: دارالکتاب الاسلامی.

مکارم شیرازی، ناصر. (۱۳۷۱). *تفسیر نمونه*. چاپ دهم. تهران: دارالکتب الاسلامیه.

منفرد، اکبر. (۱۳۹۶). *جایگاه یافته‌های جرم‌شناسی در آموزه‌های دینی*. چاپ اول. تهران: میراث فرهیختگان.

نائینی، میرزا محمدحسین. (۱۴۲۴). *تنبیہ الائمہ و تنزیه المله*. چاپ اول. قم: انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.

References [In Persian & Arabic]

Quran.

Ameli (Shahid Thani), Zein al-Din ibn Ali. (1992). *Masalik al-Afham ila Tanqih Sharia al-Islam*. First edition. Qom: Ma'aref Islamic Institute. [In Persian]

Ameli, Mirza Mohammad Taqi. (2001). *Masbah al-Hidayah fi Sharh al-Urwah al-Wuthqa*. First edition. Tehran: Moalef. [In Persian]

Bohrani, Yusuf ibn Ahmad. (1986). *Al-Hada'iq al-Nadhira fi Ahkam al-Atirah al-Tahira*. First edition. Qom: Islamic Publications Office affiliated with the Association of Teachers of the Qom Seminary. [In Persian]

Beizawi, Abdullah ibn Umar. (1997). *Anwar al-Tanzil wa Asrar al-Ta'wil. First edition*. Beirut: Dar Ihya al-Turath al-Arabi. [In Arabic]

Fayumi, Ahmad ibn Mohammad Maqri. (n.d.). *Al-Misbah al-Munir fi Ghariib al-Sharh al-Kabir li al-Rafi'i*. First edition. Qom: Manshourat Dar al-Razi. [In Persian]

Hassan, Abbas. (n.d.). *Al-Nahw al-Wafi*. Third edition. Egypt: Dar al-Ma'arif. [In Arabic]

Husseini Zabidi, Sayyid Murtadha. (1995). *Taj al-Arus min Jawahir al-Qamus*. First edition. Beirut: Dar al-Fikr. [In Arabic]

Helli, Hasan ibn Yusuf. (1991). *Montaha al-Matalib fi Tahqiq al-Madhab*. Mashhad: Islamic Research Foundation. [In Persian]

Hamiri, Neshwan ibn Saeed. (2001). *Shams al-Ulum wa Dawaa Kalam al-Arab min al-Kilum*. First edition. Beirut: Dar al-Fikr al-Mu'aser. [In Arabic]

- Ibn Abi al-Hadid, Abdul Hamid ibn Hibatullah. (1985). *Sharh Nahj al-Balagha by Ibn Abi al-Hadid*. First edition. Qom: Ayatollah al-Marashi al-Najafi Library. [In Persian]
- Ibn Abi Hatim, Abdul Rahman ibn Mohammad. (1999). *Tafsir al-Quran al-Azim*. Third edition. Riyadh: Maktabat Nazar Mustafa al-Baz. [In Arabic]
- Ibn Kathir, Ismail ibn Umar. (1999). *Tafsir al-Quran al-Azim*. First edition. Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyyah.
- Ibn Manzur, Mohammad ibn Mukarram. (1994). *Lisan al-Arab*. Third edition. Beirut: Dar al-Fikr.
- Javadi Amoli, Abdullah. (2013). *Topic-based Exegesis of the Quran*. Seventh edition. Qom: Isra Publications.
- Janati, Mohammad Ibrahim. (1993). "The Role of Time and Place in Ijtihad." *Kayhan Andisheh Journal*, pp. 50. October and November.
- Khomeini, Sayyid Ruhollah. (1995). *Al-Makasib al-Muharramah*. First edition. Qom: Institute for Organization and Publication of Imam Khomeini's Works.
- Kashf al-Ghita, Ja'far ibn Khidr. (2001). *Kashf al-Ghita'an Mubhamat al-Sharia al-Ghara'*. First edition. Qom: Publications Office of the Islamic Propagation Office of Qom.
- Kulayni, Mohammad ibn Ya'qub. (1990). *Usul al-Kafi* (translated by Mustafawi). First edition. Tehran: Islamic Scientific Bookstore.
- Kulayni, Mohammad ibn Ya'qub. (2008). *Al-Kafi*. First edition. Qom: Dar al-Hadith.
- Mazandarani, Mohammad Saleh ibn Ahmad. (2003). *Sharh al-Kafi al-Usul wa al-Rawdah*. First edition. Tehran: Al-Maktaba al-Islamiyya.
- Mawardi, Abu al-Hasan Ali ibn Mohammad. (1993). *Al-Ahkam al-Sultaniyyah*. Beirut: Dar al-Fikr.
- Majlisi, Mohammad Baqir. (1985). *Bihar al-Anwar al-Jami'ah li Durar al-Akhbar*. Second edition. Beirut: Dar Ihya al-Turath al-Arabi.
- Mustafawi, Hassan. (1981). *Investigation into the Words of the Holy Quran*. Tehran: Book Translation and Publishing Agency.
- Motahhari, Morteza. (2001). *Collection of Martyr Motahhari's Works*. Ninth edition. Tehran: Sadra.
- Maghniyah, Mohammad Javad. (2005). *Al-Tafsir al-Kash*
- Maghniyah, Mohammad Javad. (1424). *Al-Tafsir Al-Kashif*. First edition. Qom: Dar al-Kutub al-Islami.
- Makarem Shirazi, Naser. (1992). *Exegesis of the Quran (Sample)*. Tenth edition. Tehran: Dar al-Kutub al-Islamiyah.
- Monfared, Akbar. (2017). *The Position of Criminology Achievements in Religious Teachings*. First edition. Tehran: Miras-e Farhikhtegan.

- Nayini, Mirza Mohammad Hussein. (2003). *Tadhkirat Al-Ummah Wa Tanzih Al-Millah*. First edition. Qom: Publications Office of the Islamic Propagation Office of Qom Seminary.
- Qarshi, Sayyed Ali Akbar. (1993). *Quran Dictionary*. Sixth edition. Tehran: Dar al-Kotob al-Islamiyyah.
- Razavi, Mohammad Ali. (1996). "Perspectives on the Influence of Time and Place on Ijtihad." *Hazoor Journal*, Spring, pp. 15.
- Sharif al-Razi, Mohammad ibn Hussein. (2000). *Nahj al-Balagha (translated by Dashti)*. First edition. Qom: Mashhoor.
- Sharif al-Razi, Mohammad ibn Hussein. (1995). *Nahj al-Balagha (by Sobhi Saleh)*. First edition. Qom: Hejrat.
- Sadr, Sayyid Mohammad Baqir. (1998). *Iqtisaduna*. First edition. Qom: Daftar Tablighat Islami Branch of Khorasan.
- Tabatabai, Mohammad Hussein. (2011). *Al-Mizan fi Tafsir al-Quran*. Second edition. Beirut: Al-A'lami Foundation for Publications.
- Tabarsi, Fadl ibn Hasan. (1993). *Majma al-Bayan fi Tafsir al-Quran*. Third edition. Tehran: Naser Khosrow.
- Tarihi, Fakhr al-Din. (1997). *Majma al-Bahrain*. Third edition. Tehran: Morteza Bookstore.
- Tousi, Mohammad ibn Hasan. (n.d.). *Al-Tibyan fi Tafsir al-Quran*. First edition. Beirut: Dar Ihya Tarath al-Arabi.
- Tusi, Muhammad ibn Hasan. (1993). *Al-Amali*. First edition. Qom: Dar al-Thaqafah.
- Tayyib, Abdul Hussain. (1990). *Atiyab al-Bayan fi Tafsir al-Quran*. Second edition. Tehran: Nashr Islam.
- Zahili, Wahbah. (1991). *Al-Tafsir al-Munir fi al-Aqidah wa al-Shariah wa al-Manhaj*. Second edition. Damascus: Dar al-Fikr.

استناد به این مقاله: تک فلاح، یاسر، مؤمنی، سید محمدحسن، امیری، سید محمدعلی. (۱۴۰۲). ثبات و تغیر در

معاصی و جرائم شرعی از منظر قرآن کریم، فصلنامه علمی پژوهشنامه معارف قرآنی، ۱۴(۵۵)، ۹۷-۱۲۲.

DOI: 10.22054/RJQK.2024.72346.2767

Quranic Knowledge Research is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.